

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ І МУЗЕЙНО-
ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Кафедра туристичного бізнесу

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ТУРИЗМ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ СУЧАСНОГО СВІТУ

здобувача вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня

зі спеціальності 242 «Туризмі рекреація»

освітньо-професійної програми «Туризмознавство»

МОРОЗ ЛЮДМИЛІ ОЛЕГІВНІ

Допущено до захисту:
Завідувачка кафедри,
доктор культурології, доцент

Л.Д.Божко

Науковий керівник:
доктор наук державного управління,
професор

В.Ю.Степанов

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТУРИЗМ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО СВІТУ	6
1.1. Функції культури в туризмі.....	6
1.2. Різноманітність культур у сучасному світі.....	13
1.3. Взаємодія культур у світовому розвитку.....	17
Висновки до Розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. ТУРИЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ	22
2.1. Туризм в умовах соціокультурних трансформацій.....	22
2.2. Вплив туризму на соціокультурну сферу.....	28
2.3. Перспективи розвитку туризму як соціокультурного явища.....	30
Висновки до Розділу 2.....	34
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ПЕРЕЛІК СТАЛИХ ВИСЛОВІВ	41

ВСТУП

Актуальність теми. Туризм, як феномен світового масштабу, став невід'ємною частиною життя суспільства. Туризм у певні часи впливає на сприйняття і структурування життєвого простору людини. Він сприяє формуванню та розвитку економічної, інформаційної, наукової, соціальної та культурної сфер людства. Туризм охоплює особливості культури того чи іншого народу. Зокрема, його традиції, історичний уклад життя, а також універсальні, глобальні тенденції і риси в культурі, які існують у сучасному світі. Трансформація туризму викликає правомірне питання: наскільки ефективними виявляються соціокультурні зміни туризму в глобалізаційних умовах суспільних трансформацій? Відповідь на це питання неоднозначне, оскільки шлях туризму в умовах соціокультурних трансформацій потребує врахування національних та соціокультурних особливостей сучасного світу, що є актуальним питанням сьогодення.

Ступінь розробленості теми. Тема туризму, як феномена культури, знаходиться на перетині культурологічних, соціологічних, історичних, філософських, політологічних, економічних, географічних наукових досліджень науковців. Ця тематика знайшла своє відображення в різнопланових працях зарубіжних та вітчизняних вчених: Л. Агафонові, І. Балабанова, О. Бейдика, Є. Богданова, Л. Божко, Э. Біккермана, Д. Боуена, С. Ванхілла, Д. Гілберта, В. Данильчука, А. Еддингтона, Л. Забуранна, М. Кабушкіна, О. Кузьміна, К. Купера, В. Кифяка, М. Круглова, А. Мазаракі, Ю. Масюка, Ж. Поплавської, Б. Рассела, В. Степанова, А. Терехуха, Т. Ткаченка, В. Цибуха, Д. Флетчера, Г. Харріса, М. Хайдеггера, К. Ясперса й інших [1–7, 10, 13, 16, 26].

У працях фахівців відзначається, що культурологічною особливістю туризму є поєднання міжнародного та національного культурного діалогу сучасного світу. В Україні, яка є багатонаціональною державою, за допомогою культурного діалогу, незалежно від місця проживання і

соціального статусу жителів, розвивається можливість доступу до культурних цінностей регіонів. Цьому сприяє державна політика розвитку туристичної діяльності в Україні, яка знайшла своє відображення в туристичному законодавстві України [51–59].

Крім того, в умовах соціокультурних трансформацій туризм сприяє знайомству, вивченню, зіставленню національних культурних характерів тощо.

Мета роботи полягає в дослідженні туризму, як феномена культурисоціокультурного явища в умовах суспільних трансформацій.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити функції культури в туризмі;
- проаналізувати різноманітність культур у сучасному світі;
- розглянути туризм в умовах соціокультурних трансформацій;
- проаналізувати вплив туризму на соціокультурну сферу;
- визначити перспективи розвитку туризму як соціокультурного явища.

Об'єкт дослідження – соціокультурне явище туризму в сучасному світі.

Предмет дослідження – туризм як культурний діалог сучасного світу.

Методи дослідження. Методичними засадами роботи є розробки вітчизняних і зарубіжних дослідників, які стосуються проблематики туризму як соціокультурного явища. У роботі використано логічно-теоретичний метод (при дослідженні сутності соціокультурних відносин у туризмі); статистичні та прогностичні методи (при дослідженні розвитку туризму як соціокультурного явища); системного аналізу і синтезу (при дослідженні соціокультурних аспектів розвитку туризму в світі).

Практична новизна кваліфікаційної роботи полягає в можливості її використання в подальшому більш детальному вивченні тематики туризму, як феномена культури соціокультурного явища в умовах суспільних трансформацій.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та переліку сталих висловів.

РОЗДІЛ 1

ТУРИЗМ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО СВІТУ

1.1. Функції культури в туризмі

Досліджуючи концепцію формування та розвитку туризму відзначимо, що туристична галузь не просто відокремлене соціально-культурне явище в суспільному житті. Функціонування туристичної діяльності ґрунтується на сформованих і загально визнаних соціальних нормах та процедурах. Формування та розвиток туризму в будь-якому суспільстві залежить від цілого ряду функцій. При цьому вони регулюють певні типи поведінки особистості, соціальних груп, учасників туристичної діяльності.

Виходячи із соціальної значущості туризму в Україні, доцільно звернутися до туристичних законодавчих актів України [1–9]. Згідно Закону України "Про туризм" – «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності...» [1]. При цьому, «Закон визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей...» [1].

У Манільській декларації проголошується, що «туризм розуміється як діяльність, що має важливе значення в житті народів через безпосередній вплив на соціальну, культурну, освітню та економічну сферу життя держав та їх міжнародні відносини...» [18, с. 323]. Але туризм водночас є феноменом культури сучасного світу. У туризмі, тією чи іншою мірою, проявляються всі функції культури. У зв'язку з цим необхідним розглянути функції культури в туризмі. Зокрема, функції культури визначають способи впливу культури

всуспільстві, при цьому сумарний результат виконання знаменує роль культури в суспільстві загалом.

Функціональна теорія культури, що створена англійським етнографом та соціологом Б. К. Малиновським, продовжує активно розроблятися сучасними вченими. Очевидно, що розмежування функцій в будь-якій культурі— умовне, оскільки у реальному житті всі функції тісно переплетені та практично становлять єдиний процес. Про складність і багатовимірність функцій культури свідчить те, що немає єдиного загальноприйнятого їх визначення.

Зазначимо, що культуролог А. Я. Флієр наводить відразу дві дефініції культури. Функції культури характеризуються ним як «сукупність ролей, які виконує культура по відношенню до спільноти людей, що породжують та використовують (практикують) її у своїх інтересах...»[23, с. 321], а також як «сукупність селектованих історичним досвідом найбільш прийнятних за своєю соціальною значимістю та наслідками (технологією) здійснення колективної життєдіяльності людей...» [23, с. 321].

На думку А. Я. Флієра, функції культури можна згрупувати за такими напрямками: «соціальна інтеграція людей; форми інтегрованості існування власне людей; засоби спільної життєдіяльності людей; диференціація культури на спеціалізовані функціональні сегменти...Особливо слід виділити «профільні» напрямки: соціально-інтегративний; організаційно-регулятивно-нормативний; пізнавально-комунікативний; рекреаційний та аксіологічний...» [23, с. 322–323].

Слід зазначити, що культурологами наводиться багатогранність функцій культури. Проте, всі функції культури в туризмі виявляють себе активно. Розглянемо основні функції культури в туризмі.

Одна з найважливіших функцій культури – адаптивна. Вона має двоїсту природу та зберігає цю дихотомію й у феномені туризму(рис.1.1). Вона дозволяє туристу пристосуватися і комфортно почуватися під час подорожі як на фізичному, так і на морально-психологічному рівнях.

Рис.1.1 –Адаптивна функція культури

Адаптивна функція визначає тип відносин людини та людського суспільства в цілому з навколишнім природним середовищем. Адаптивний аспект необхідний, по-перше, для створення необхідних людині засобів захисту від зовнішнього світу. Тобто створення штучного довкілля, де будь-яка подорож буде просто неможлива [21].

Для реалізації цієї сторони адаптивної функції культури йде розвиток індустрії туризму, що включає весь комплекс заходів зі створення інфра-і суперструктури туризму. По-перше, до цього віднесені транспорт, готельний комплекс, послуги, що пов'язані з харчуванням туристів. Але навіть самодіяльний дводенний заміський похід не можна здійснити без тимчасового житла, тобто намету, а також тих речей, без яких вкрай скрутна нормальна життєдіяльність людини в подібних умовах. Зокрема, це і спальний мішок і набір посуду для приготування їжі на відкритому вогні. Крім того, в подібну подорож туристи беруть із собою продукти харчування, що повністю забезпечують їхній раціон. Рибалка, збір придатних для харчування ягід, грибів і горіхів є лише можливим доповненням туристичного раціону. Для деяких походів, наприклад альпіністських, потрібне спеціальне спорядження. Без цього, покладаючись лише на фізичні

можливості людини, подібний туристичний захід взагалі неможливо здійснити [21].

По-друге, адаптивна функція культури проявляється як і неспецифічний засіб захисту людини. У період будь-якої туристської подорожі людина стикається з проявами інокультури. Зокрема, це відбувається не лише під час закордонного туру, а й туру в рамках власної держави. Навіть зустріч сільської та міської, периферійної та столичної культур часом потребує серйозної психологічної адаптації. Результативність адаптаційних процесів значною мірою залежить від рівня культури туриста.

Із адаптивною функцією культури пов'язана інтегративна функція культури, що об'єднує різні соціальні спільності (рис.1.2).

Рис 1.2 – Інтегративна функція культури

Ця функція спрямована не на стирання культурних відмінностей в межах однієї культури, а як усвідомлення єдності всього людства. Інтеграційний початок проявляється інтенсивніше за наявності спільності мови, а також загальних систем цінностей та ідеалів. Зазначимо, що туризм грає значну роль активізації цієї функції. За допомогою туризму можна скоригувати та видозмінити картину світу мандрівника [21].

Туризм допомагає подолати негативні стереотипи, що склалися. Найбільш плідно проходять ті інтегративні процеси, коли немає мовного бар'єру, а також коли системи цінностей в людей подібні. Найбільшої результативності інтегративної функції сприяють індивідуальні ціннісні орієнтири, що визначають рівень культурності людини. Це відбувається за умови, якщо мірилом їхньої оцінки виступає моральний зміст. Якщо вони формуються в межах завдань суто економічних, політичних, інтелектуальних та інших, вони можуть почати загрожувати і особистості, і суспільству.

У зв'язку з цим турист, якщо хоче отримати максимальне моральне задоволення від своєї подорожі, повинен намагатися адекватно сприйняти інокультурні цінності. При цьому необхідно з повагою ставлячись до традицій, побуту, ментальності тих людей, які виступають як сторона, що приймає. Крім того, туристу необхідно не сприймати чужу культуру лише через призму власних культурних стереотипів. Це можна здійснити лише за наявності в туриста почуття поваги до будь-якої культури. Ця повага досягається за допомогою виховання та освіти туриста, що дають можливість стерти кордон між своєю і чужою культурою[12, 15].

Адаптивна та інтегративна функції культури не можуть бути успішно реалізовані без дії комунікативної функції культури (рис.1.3). Адже без комунікації не можливі жодні форми відносин та діяльності. Саме комунікація дає можливість опанувати специфічні мови, а з їх допомогою – предмет і поле розуміння культури. Культуру можна визначити як обмін інформацією у вигляді символів і образів[21].

У туризмі знаходить своє розкриття і трансляційна функція культури, з якої на макрорівні здійснюється історична наступність у сфері культури (рис.1.4). У цьому відбувається передача історичної пам'яті людства, але в мікрорівні вона сплітається з пізнавальною функцією, маючи різні, зокрема і гносеологічні характеристики.

Рис.1.3 – Комунікативна функція культури

Якщо розглядати туризм з глобальних позицій, можна відзначити, що з його участю, в масовому масштабі, відбувається трансляція культурних цінностей – від побутових і спеціальних навичок до суто професійних, отримуваних під час ділового, освітнього чи наукового туризму.

Рис.1.4 – Трансляційна функція культури

Відзначимо, що в туризмі знаходить своє розкриття аксіологічна функція культури (рис.1.5).

Рис.1.5 – Аксіологічна функція культури

Вона характеризує ціннісні орієнтири та дієві переваги особистості, що дозволяють їй ранжувати об'єкти за значимістю. Особисті ціннісні орієнтири залежить від ступеня культурності людини, але за умови, якщо моральний зміст виступає як мірила їх оцінки. Туристи, як правило, лише стикаються з чужими культурними цінностями. При цьому ціннісні градації можуть збігатися або не збігатися і туриста, і соціуму, в який він потрапляє[21].

Туризм виконує й низку інших соціо-гуманітарних функцій культури. До них можна віднести культуроохоронну функцію, що спрямована на збереження культурної спадщини через як реставрацію та охорону пам'яток культури, такі акумулювання справжніх культурних цінностей, як об'єктів туризму [14].

Проведений аналіз функцій культури дає можливість стверджувати, що незважаючи на кількість функцій культури, які пропонують культурологи, вони більшою чи меншою мірою знаходять свій прояв у туризмі. Іншими словами, туризм проявляється на різних рівнях різноманітності культур у

сучасному світі. При цьому крос-культурна взаємодія відбувається навіть тоді, коли вона не усвідомлюється туристом.

Сприйняття різноманітності культур у сучасному світі може моделюватися в такий спосіб, як адаптація до нової культури, а можливо і інтеграція як у нову, так і в рідну культуру. Процес сприйняття різноманітності культур може протікати за таких умов: заперечення відмінностей культур, мінімізація відмінностей, прийняття існуючих крос-культурних відмінностей.

1.2. Різноманітність культур у сучасному світі

При народженні будь-яка людина поринає в певний «культурний контекст», який має свої уявлення, правила життя, способи дій тощо. Виходячи з культурного контексту формується та розвивається культурне спілкування. Навички культурного спілкування розвиваються вміру нагромадження життєвого досвіду.

Досліджуючи різноманітність культур німецький дослідник О. Шпенглер зазначав, що в світі існують різні культури. «Я бачу замість монотонної картини однолінійної світової історії... феномен безлічі культур, кожна з яких надає свого матеріалу, людській природі свою власну форму, кожна з яких має свою власну ідею, із своїми власними пристрастями, власним життям, волею, манерою сприймати речі, своєю власною смертю...» [25, с. 56–57].

На думку О. Шпенглера, кожна культура має свою специфічну природу. Він вважає, що «точно таку ж культуру не може мати людина іншої культури. Культура, подібно до окремої людської особистості, народжується, досягає зрілості, старіє і вмирає. Омертвілі продукти культури, створені в одному з культурних світів, можуть стати надбанням інших світів. При цьому вони залишаються чужими для останніх і не впливають на їхню культуру. Ми бачимо форму, але ми не можемо знати, що в душі іншого цю форму

породило. У цьому випадку, через свою власну душу, ми можемо тільки вірити...» [25, с. 56]. «У яких би виразних словах не свідчила про себе релігія, це слова, і слухач вкладає в них свій власний зміст. Як би переконливо не вплинув митець своїми звуками та квітами, спостерігач бачить і чує в них самого себе. Якщо він цього не здатний, витвір мистецтва залишається йому безглуздим...» [25, с. 56].

О. Шпенглер вважав, що різноманіття культур, що не мають єдиного кореня, розвивається не синхронно, а відокремлено. І водночас «будь-яка жива культура завжди має навколо себе незліченну кількість можливих впливів, у тому числі, як такі, допускаються лише небагато, більше їх кількість не проходить...» [25, с. 57].

Виникає питання, яким чином здійснюється такий вплив? Що може стати предметом такого допущення? О. Шпенглер дає роз'яснення з цього питання: «дві культури можуть зіткнутися між собою – при контакті двох людей або коли людина однієї культури бачить перед собою мертвий світ форм іншої культури в доступних для сприйняття останках. І в тому, і в іншому випадку діяльна одна лише людина. Діяння, що стало, може одушевитися іншим лише на основі його власного існування. Тим самим воно стає його внутрішньою власністю, його справою та частиною його самого. Це не буддизм прийшов з Індії до Китаю, але частина зі скарбниці уявлень індійських буддистів була сприйнята китайцями, що належали за своїми відчуттями до особливого напрямку, і з неї був отриманий новий вид релігійного вираження, що означав виключно для одних лише китайських буддистів. Завжди буває важливий не первісний зміст форми, а лише сама форма, в якій діяльне відчуття розуміння спостерігача виявляє можливість для творчості...» [25, с. 57–58].

Зовнішні форми однієї культури, що сприйняті іншою культурою, неспроможні змінити її зміст і глибину її сутності. На думку О. Шпенглера, «ніщо не в змозі притупити глибокої душевної самотності, що пролягає між існуваннями двох людей, які належать до різних народів. Нехай навіть індуци

та китайці сприймали один одного як буддисти, але це не робило їх внутрішньо ближчими. Ті самі слова, самі ритуали, самі знаки і, щонайменше, дві різні душі, і кожна йде своєю дорогою...» [25, с. 58].

Культури, за О. Шпенглером, маючи самобутність, оригінальність, неповторну природу, можуть розвиватися в ізоляції. Вони нагромаджують власні сенси, формують власну картину світу. Культури не можуть бути почуті один одним. Сприйняття форм іншої культури носить приватний, вибіркового характер, тобто «... кожна з великих культур має таємною мовою світовідчуття, цілком зрозумілим лише з того, чия душа належить до цієї культури...» [25, с. 58]. Можна відзначити, що О. Шпенглер допускає лише елементи монологічного зв'язку.

Протилежною є відкрита модель міжкультурної взаємодії. Її прихильники визнають можливість безлічі зовнішніх впливів та певні якісні зміни, що відбуваються під їх впливом. На їхню думку, суспільство має перебувати в спілкуванні з іншими народами та робити внесок у світову історію. При цьому історія народу повинна мати безперервність і рухатися шляхом прогресу.

Монологічний варіант відкритої моделі культурної взаємодії отримав свій розвиток у працях Ж. М. А. Кондорсі (фр. Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, marquis de Condorcet, відомий як Ніколя де Кондорсе) [11] та в працях англійського видатного етнографа та історика культури XIX ст. Едварда Барнетта Тайлора [22]. Його суть полягає в визнанні того, що рівноправна взаємодія культурно-цивілізаційних систем неможлива.

Різні культури у своєму становленні перебувають у різних щаблях історичного поступу. Отже, та культура, яка перебуває на вищому щаблі розвитку, може повчати менш розвинені. Тут виділяють культуру-донора, яка більше віддає, ніж отримує і культуру-реципієнта, що переважно приймає. У повсякденній практиці взаємодії багато більш розвинених культур намагаються будувати відносини з рештою світу за цією моделлю. При цьому

розвиток ототожнюється з прогресом. Тобто культури у своєму становленні проходять шлях від менш досконалого до досконалішого.

На думку Ж. М. А. Кондорсе «прогрес може бути більш менш швидким, але ніколи розвиток не піде назад ...» [11, с. 5.]. Він виділяв десять ступенів прогресу культури, пов'язаних із поступовим наближенням та урочистістю «царства розуму», а саме: цивілізація, що представлена суспільством з невеликою кількістю людей, які займаються рибальством і полюванням [11, с.6]; пастуші народи, перехід від пастухового стану до землеробства; від землеробських народів до винаходу писемності. Саме тоді відбувається поділ праці, з'являються міста, спостерігається виникнення феодалізму [11, с. 45]; прогрес людського розуму [11, с. 55]; поділ наук. У зв'язку з цим спостерігається їх буйний розквіт та подальший занепад, який відбувається при захопленні Греції Римом [11, с. 86]; занепад освіти до його відродження до часу хрестових походів [11, с. 101]; винахід друкарства, компасу, пороху; вільний доступ до творів, при цьому розвиток наук стає швидшим [11, с. 15]; утворення французької республіки [11, с. 158]; майбутній прогрес людського розуму [11, с. 221].

Ж. М. А. Кондорсе вважав, якщо одна культура пройшла більше щаблів у своєму розвитку ніж інша, вона може лише повчати. Тут немає взаємодії, а є лише вплив однієї культурної системи на іншу. Прогрес завжди односпрямований, тоді як розвиток багатоваріантний.

Другий варіант відкритої моделі міжкультурної взаємодії – найбільш оптимальний спосіб буття культурно-цивілізаційних систем. Тобто визнається можливість рівноправної взаємодії, навіть між культурами, що стоять на різних щаблях розвитку. Дослідники виходили із того, що людство історично єдине, але розвивається паралельно різними шляхами (що створює можливості для діалогу).

Таким чином, спільність культурних моделей виявляється в пориві до основних принципів людського життя. Спадкоємності або лінійного ряду між

ними немає. Існує лише паралелізм цих культур, збіг їх основних смислів, об'єднання та взаємодія[14].

Культури мають бути в діалоговій взаємодії. Саме діалог та взаємодія культур у світовому розвитку здатні забезпечити процес збереження культурної ідентичності, а також надати можливості для збагачення культур, виступаючи рушійною силою їхнього розвитку.

1.3. Взаємодія культур у світовому розвитку

З наукових джерел відомо, що тенденцією сучасного розвитку є глобалізація. Термін «глобалізація» набув досить широкого поширення в сучасній науці. Однак він досі не має чіткого визначення. Немає і єдиної думки в науковому світі щодо моменту виникнення процесів глобалізації[12, 16,17]. Так історики (Ф. Бродель) та географи (Д. Дольфюс), наполягають на характеристиці глобалізації як одного з багатьох етапів розвитку капіталізму. Економісти (П. Друкер, Т. Левітт, К. Оме) вважають, що процеси глобалізації почалися з транснаціоналізації фінансових ринків, злиття ринків окремих продуктів, а саме не раніше, ніж 30-40 років тому. Політологи (С. Хантінгтон, Г.-П. Мартін та Г. Шуман) пов'язують появу глобалізації з поширенням демократичних принципів та інститутів у всьому світі.

Культурологи (П. Бергер) пов'язують появу глобалізації з універсалізацією та вестернізацією культури. Зокрема, з певною уніфікацією стилів життя, форм поведінки, моди тощо, іншими словами, з початком поширення впливу Заходу на решту світу. Соціологи (Е. Гідденс, Д. Медоуз) стверджують, що глобалізація соціальних відносин та глобальні проблеми почалися з поширенням впливу Заходу.

Представники технологічних наук і екологи (М. Мак-Луан) вважають, що глобалізація, як феномен, обумовлений необхідністю запобігання екологічних загроз, що насуваються неможливістю вирішити їх силами окремо взятої держави [16].

Згідно думок науковців очевидно, що розбіжності щодо дати початку процесів глобалізації безпосередньо пов'язані з відмінностями в підходах до розуміння сутності глобалізації.

Генрі Кісінджер, описуючи сучасний стан глобальної міжнародної системи, зазначає, що ніколи раніше складові світового порядку, їх здатність взаємодіяти і цілі не змінювалися так швидко, глибоко і глобально [27].

На думку А. Мартіnellі, глобалізація – багатогранний процес з далекосяжними наслідками для життя всіх людей. Він вважає, що світ на початку XXI століття це «одночасно і глобальна система та розколотий світ з безпрецедентними можливостями більшої справедливості та добробуту для всіх та безпрецедентних загроз ядерної війни та екологічної катастрофи...» [17]. Він підкреслює, що будь-яке конкретне дослідження повинне ставитися в рамки глобального контексту, оскільки «кожна частина світу все більше взаємозалежна з багатьма іншими і світ, як такий, дедалі більше присутній у всіх своїх частинах...» [17, с. 4.]. А. Мартіnellі вважає, що слід ставити до центру аналізу поряд із структурами – потоки людей, технологій, ідей, символів, капіталу тощо. При цьому важливо звернути увагу на моделі кооперації та конфлікту на світовому рівні, нові форми нормативного порядку для складного мультикультурного світу.

А. Мартіnellі визначає глобалізацію як «набір споріднених процесів, що взаємно пов'язують індивідів, групи, спільноти, держави, ринки, корпорації та міжнародні урядові та неурядові організації до комплексної мережі соціальних зв'язків. І більше, як зростання мереж світової взаємозалежності...» [17, с. 5.].

Розглядаючи взаємодії культур слід зазначити рекламу, яка сприяє впровадженню завищених потреб, що непридатні для деяких суспільств. Ломання колишніх потреб, тісно пов'язаних із звичаями та етнічними культурами, призводить до руйнівних наслідків у всій системі звичних орієнтацій та прагнень. Іноді в культуру споживання з великою готовністю

включається місцева екзотика, яка також служить цілям престижного споживання та дозвілля.

Наприклад, «дива» Сходу та Африки входять до реєстру комерційних прибуткових підприємств. При цьому пропонований спосіб життя дорого стоїть у прямому та переносному значенні. За нього треба розплачуватись підпорядкуванням свого життя та праці законам сучасного виробництва. Вони виявляються набагато безжальнішими, ніж колишні тотеми, табу та релігійні заборони.

У ситуації, культурної експансії, що склалася, перед багатьма країнами постало питання про те, як зберегти свою культуру, не втратити свою самобутність в умовах глобалізації. Реакцією на розширення західного впливу у сфері культури країн, що розвиваються, стало прагнення до збереження та розвитку культурної самобутності.

На думку Ф. Х. Кессіді, деякі приклади показують, що хоча глобалізація і зумовлює взаємодію та взаємозбагачення етнічних культур, проте вона не усуває і не може усунути різноманіття культур, тобто уніфікувати їх на базі «певної соціокультурної парадигми». Це пояснюється тим, що етнічні почуття та прагнення до збереження етнічної самобутності глибоко вкорінені у свідомості кожного народу. «До того ж менталітет етносів, отже, та його культура значною мірою визначається функціональною асиметрією мозку...» [12, з 79].

Ф. Х. Кессіді робить висновок, що говорити щодо найближчого майбутнього про можливість створення певної «великомасштабної спільності на базі певної соціокультурної парадигми» щонайменше необачно. Мова може йти лише про взаємодію культур, але не про їхнє взаємопроникнення.

Про руйнівну взаємодію культур писав С. Хантінгтон, який у роботі «Зіткнення цивілізацій?» докладно розглядає конфлікт культур [24]. Цивілізацію С. Хантінгтон визначає «як культурну спільність найвищого рангу, як найширший рівень культурної ідентичності людей... Цивілізації визначаються наявністю спільних рис об'єктивного порядку, таких як мова,

історія, релігія, звичаї, інститути, а також суб'єктивною самоідентифікацією людей» [24, с. 34.]. С. Хантінгтон вважав, що культурні особливості та відмінності менш схильні до змін, ніж економічні та політичні, і внаслідок цього їх складніше вирішити або звести до компромісу. Релігія поділяє людей набагато різкіше, ніж етнічна приналежність. На його думку, «людина може бути напівфранцузом і напіварабом, і навіть громадянином обох цих країн. Куди складніше бути напівкатоликом і напівмусульманіном...»[24, с. 35.]

Робота С. Хантінгтона про конфлікт культур мала великий резонанс у науковій думці. У відповідь на неї було рішення ООН створити групу вчених, які продовжили б дослідження в даному напрямку. Підсумком стала робота «Подолання бар'єри: діалог цивілізацій» [19]. Зараз, на думку дослідників, відбувається зміна старої парадигми, що характеризується замкнутістю, пошуком нових ворогів, інтерпретацією різноманіття як загрози, а також правилом: «Хто сильніший, той і правий». «Світ старої парадигми був світом численних кордонів, насамперед визначених географічною замкнутістю. Існувала також безліч інших кордонів: релігійних, культурних, расових, племінних, тендерних» [18, с. 48].

На зміну старій приходить нова парадигма, елементами якої є: рівноправність, переосмислення поняття ворога, децентралізація влади, зацікавленість, особиста відповідальність, спілки на вирішення конкретних проблем.

Висновки до Розділу 1

Розглядаючи туризм як феномен культури сучасного світу слід відзначити наступне. Глобалізація – складний, багатогранний процес, який не одержав нині однозначного визначення. Однак у науковій літературі, іноді, наголошуються на негативних моментах розвитку цього феномену, тобто:

нерівність в економічному розвитку; доступ до інформації, екологічних ресурсів й ін.; уніфікація культур тощо.

Крім того, з'являються песимістичні настрої деяких авторів щодо розчинення культур у західній культурі. Але вони видаються поспішними. Підтвердженням цього є відродження інтересу до національної культури в багатьох країнах у відповідь на глобалізаційні процеси. Найімовірніший інший варіант взаємодії, коли національна культура, через культурний діалог, розвиватиметься з урахуванням світових процесів не змінюючи своєї основи. Цей процес вже набирає популярності.

У різних куточках планети вчені все голосніше заявляють про необхідність збереження місцевого духу культури в поєднанні з культурним досвідом інших країн. Відповідно до цього, розвиток культурного діалогу в історичному процесі протікатиме в руслі пошуку загальносвітових цінностей. При цьому різноманітність культур, через розвиток взаємодії між іншими культурами, виступає як необхідний елемент світового соціокультурного явища.

РОЗДІЛ 2

ТУРИЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ

2.1. Туризм в умовах соціокультурних трансформацій

Розглядаючи соціокультурні трансформації у світі зазначимо, що розвиток індустрії туризму передусім зумовлено транспортною революцією. Це сприяло підвищенню швидкості переміщення та комфортності подорожі, зниженню вартості проїзду, а також інтенсифікації культурних обмінів між континентами. Соціальна боротьба трудящих сприяла появі спочатку неоплачуваних, а потім і оплачуваних трудових відпусток відпочинку [21].

Крім того, підвищення попиту на подорожі сприяло появі у ХІХ-ХХ століттях туристичних бюро, зростанню кількості готелів, туристичних підприємств, підприємств громадського харчування. Слід відзначити, що протягом ХІХ століття туризм носив елітарний характер, тобто був доступний лише представникам заможних кіл.

Ситуація починає змінюватися на початку ХХ століття, коли актуальним стає соціальний туризм. Він був розрахований на незаможні верстви населення (переважно на робітників). Масовим туризм стає лише після Другої світової війни. Масовості багато в чому сприяло вдосконалення транспорту, розвиток економічних, соціальних та культурних зв'язків між країнами.

Інтенсивний розвиток туризму призвело до необхідності аналізу різних аспектів цього феномену, зокрема, його соціокультурних наслідків. Систематичне вивчення туризму, як соціокультурного феномену, розпочалося на початку дев'яностих років минулого століття – тоді, коли туризм набув масового характеру, пов'язаного із закордонними подорожами. Туризм стає предметом осмислення соціологів, істориків та культурологів,

що розглядали його як одну із соціокультурних форм. При цьому туристську діяльність починають розглядати як культурологічну за своєю суттю.

Слід зазначити, що туризму властива низка функцій гуманітарного характеру. Функції інституту туризму різноманітні. Найчастіше увага акцентується на економічній функції, до якої належать: створення робочих місць, розвиток місцевої інфраструктури, збільшення надходжень до державного та місцевого бюджетів, збільшення надходження валюти в країну тощо[14, 15].

Соціальні функції туризму включають відновлення працездатності населення, раціональне використання робочого дня, забезпечення зайнятості та зростання життя місцевого населення.

Серед функцій туризму, які мають соціально-культурний характер виділяють (рис.2.1):

- виховна функція – формування почуття колективізму, моральних та естетичних якостей;
- освітня функція – закріплення та поповнення знань з краєзнавства, природознавства, топографії, історії, знайомство з культурою та традиціями країн та народів світу;
- спортивна функція – створення бази загальної фізичної підготовки, а також спеціальної підготовки з туристської техніки;
- оздоровча функція – дотримання оптимального режиму навантажень, дотримання правил особистої та суспільної гігієни;
- екологічна функція – пов'язану із збереженням та раціональним використанням природних, історико-культурних ресурсів, а також фізичного та психологічного здоров'я людини тощо[10, 15].

Узагальнюючи вищесказане можна відзначити, що функції туризму різноманітні. Вони істотно впливають практично на всі сфери людської діяльності. Від функцій туризму певною мірою залежить розвиток економіки, політики, культури й ін. При цьому однією з найважливіших функцій туризму є пізнання себе через пізнання інших.

а) виховна функція б) освітня функція

в) спортивна функція

г) оздоровча функція

д) екологічна функція

Рис.2.1 – Соціально-культурні функції туризму

У світі практично не залишилося «білих плям», що лежить на поверхні Землі. Минула епоха, коли існувала повна нерозрізненість подорожей, туризму та міграцій з метою освоєння нових територій. Більше того, зараз у

самому туризмі виділяються різноманітні види: рекреаційний, спортивний, екологічний, етнографічний, лікувальний, культурно-пізнавальний й ін. Тобто сформувалася ціла відпочинкова індустрія, що пропонує подорожі на будь-який смак.

Але серед працівників турбізнесу існує думка, що міжкультурна взаємодія в туризмі взагалі може бути відсутня. Чим же викликані такі побоювання? Деякі готелі спеціалізуються на прийомі переважно однієї категорії туристів. У результаті на відпочинку спілкування відбувається лише із співвітчизниками. Місцеві визначні пам'ятки може показувати місцевий гід (наприклад, студент одного з туристських вузів), а розважальну програму розроблятимуть місцеві аніматори. При цьому, в результаті перебування в туристичному турі (наприклад, у Туреччині), відпочинок перетворюється на нескінченне спілкування з представниками рідної культури [14].

Інший момент, який також дає привід задуматися над тим, чи має місце взаємодія культур у туризмі, помітили багато фахівців (Годфрі Харріс, Кеннет М. Кац й ін.). Вони рекомендують, при визначенні туристичного продукту, запитати себе, що хочуть побачити іноземні туристи в тій чи іншій країні? Будувати концепцію розвитку туризму, на їхню думку, необхідно саме виходячи з бажань потенційних споживачів, а не з того, щоб місцевому населенню хотілося показати. Головне – залучити туристів. Але при цьому туристів часто залучають саме культурними імітаціями.

Як показує досвід, є туристи, для яких інша культура не становить інтересу, головне – відпочити, засмагнути та поїхати додому. Але навіть серед пляжних туристів зустрічаються охочі з'їздити на екскурсію або відвідати будь-яку всесвітньо відому пам'ятку. Опинившись у місті, через архітектуру, спілкування в місцевих магазинах та кафе людина долучається до іншої культури. Щось у традиціях місцевих жителів його дратує, щось викликає подив та непідробний інтерес. У будь-якому випадку, турист порівнює місцеві звичаї з тим, що прийнято в його культурі. Через це

зіставлення, через внутрішній, а часом і зовнішній діалог, через конфлікт культурних традицій він ідентифікує себе та пізнає свою країну.

Звичайно, туризм створює «ідеальну картину» місцевої культури, часом підкреслюючи одні її сторони та нівелюючи інші. Але все одно – це сторони тієї культури, яка демонструється. За цими своєрідними «театральними декораціями», що вибудовуються туристичною індустрією, проглядає культура.

На думку деяких фахівців, туризм все більше перетворюється на заздалегідь заплановане, продумане й часом передбачуване явище. Зокрема, цьому сприяє поширення готельних та ресторанних ланцюжків, у яких діють єдині стандарти, однакове меню та обладнання кімнат тощо.

Але останніми роками спостерігається тенденція, коли попит на туризм стає дедалі більше диференційованим. З'являються категорії туристів, які прагнуть відійти від контрольованості. З'явилися нові тури: хелі-скі (спуск із гори, де немає прокладених трас), занурення серед акул, підлідний дайвінг тощо. Тому говорити про одноманітність сучасного туризму не доводиться. Він, як будь-який соціокультурний інститут, що розвивається, змінює свій вигляд, переробляє для своїх потреб відкриття науки, використовує розвиток техніки тощо [21].

У будь-якому разі, де б людина не жила: у готелі, повністю населеному співвітчизниками, або міжнародному студентському гуртожитку, хатині чи винної бочки відбувається взаємодія культур. При цьому всі переміщення людей, незалежно від їх мотивування, відбуваються в просторі та часі. Отже, взаємодія культур під час туристської поїздки відбувається в системі координат – «простір-час».

Зазначимо, такі явища як діалог і конфлікт культур, культурний шок можуть виникати не тільки при безпосередньому контакті з представниками інших культур, а й при огляді пам'яток стародавніх цивілізацій, які нині не існують, але вступають у контакт із сучасними людьми через витвори мистецтва. Людина, часто не усвідомлюючи, читає символи колишніх

культур, відображені в образах каменю, гіпсу, фарб. Звичайно, сучасній людині доступні лише натяки на зміст образів, при цьому їхнє розгадування зустрічає великі труднощі. У будь-якому випадку непомітно для туриста відбувається його спілкування з іншими культурами не тільки в просторі, але і в часі.

Великою популярністю серед туристів користуються поїздки до етнографічних музеїв, резервацій, в яких намагаються максимально наочно показати особливості культури того чи іншого етносу. Поряд із демонстрацією атрибутів культури можуть організовуватися зустрічі з місцевим населенням (рис.2.2).

Рис.2.2 – Особливості культури етносу

У таких поїздках туристи не тільки дізнаються про різноманіття етносів, особливості їхньої культури, а й пізнають себе, розуміють свою відмінність.

Таким чином, у світі спостерігається вплив туризму на соціокультурну сферу. При цьому усвідомлення різнобічності національної культури відбуваються через діалог. Тобто усвідомлюється не тільки відмінність, а й спільність культур та їх єдність. Діалог може відбуватися як безпосередньо через контакт, так і при відвідуванні музеїв, огляду пам'яток й ін.

2.2. Вплив туризму на соціокультурну сферу

Збільшення кількості міжнародних подорожей – один із проявів глобалізації туризму. Туризм зменшує відстань у наших уявах, зближує різні культури, традиції та різні способи життя. У цьому туризм впливає на соціокультурну сферу сучасного світу.

З одного боку, туризм сприяє створенню додаткових робочих місць, зростанню добробуту населення, встановленню сприятливої психологічної атмосфери в суспільстві, пізнання інших культур, взаємообміну культурними цінностями, відновленню культурної спадщини тощо.

З іншого боку, туризм сприяє проникненню в країну небажаних соціальних груп (біженці, терористи тощо), поширенню хвороб, вивезенню культурних цінностей, порушенню традиційного способу життя, національного менталітету тощо. При різниці в можливостях споживання матеріальних благ, можлива негативна реакція з боку громадськості щодо розвитку туристичної галузі.

Дослідники зазначають, що в процесі глобалізації туризму змінюються показники попиту. Фахівцями прогнозується, що туристи виявлятимуть схильність до більш спеціалізованого, багатоваріантного, самостійно планованого, інтелектуального та культурного насиченого варіанта подорожей[12, 16].

Глобальні тенденції щодо об'єднання підприємств у транснаціональну компанію (ТНК) можна простежити на прикладі Європи. При цьому для глобалізації у сфері туризму характерно наступне:

- посилення потоків міжнародних туристів;
- стрімке збільшення робочих місць у туризмі;
- посилення регіональних інтеграційних процесів;
- створення нових міжрегіональних та внутрішньорегіональних туристських асоціацій;

- розробка міжнародних документів, що регламентують сферу туризму в глобальних масштабах;
- інтеграція підприємств у діагональ секторів;
- розвиток електронного ринку;
- інтенсифікація культурних зв'язків;
- посилення уваги до питань збереження історико-культурної спадщини народів тощо.

Крім того, розглядаючи сучасний світ визначились і негативні сторони розвитку глобалізації у туризмі, а саме:

- ТНК можуть впливати на туристичні потоки, змінювати їх напрямок, залишаючи тим самим деякі країни без туристів;
- використовуючи механізм трансфертного ціноутворення, міжнародні компанії, для скорочення оподаткування, можуть нелегально переводити свою доходну частину у вигляді прибутку в країни з низьким оподаткуванням;
- глобалізація туризму може сприяти витоку доходів;
- внаслідок інтенсивного розвитку туризму відбувається порушення екологічної рівноваги в дестинаціях;
- глобалізація туризму призводить до руйнації історико-культурної спадщини, стилізації культури;
- за умов інтенсивного розвитку туризму відбувається руйнація цілісності культур;
- порушення звичного життя місцевого населення.

Проблема згладжування негативних наслідків глобалізації у туризмі стоїть і сперед міжнародними організаціями. Найавторитетнішою з них є Всесвітня туристична організація, що утворена в 1975 році [26, 29].

В умовах соціокультурних трансформацій в туризмі постає запитання, що ж може стати базою для формулювання ідеальних моделей взаємодії культур? Такою базою може стати розуміння ролі культури в житті кожного народу. При цьому, концептуально, можна назвати основи взаємодії культур:

– культура має право на збереження, тобто необхідно, щоб туристи поводитися так, щоб мінімізувати шкоду навколишньому середовищу, екологічній структурі, природним, історичним та культурним пам'яткам відвідуваної країни;

– туристам необхідно заздалегідь знайомитися з особливостями країни, до якої вони прямують;

– не допускати до процесу реставрації людей, які проводять стилізацію культурних пам'яток з метою залучення туристів;

– при будівництві туристських об'єктів необхідно враховувати історичний вигляд міст, їх планування, висоту будівель, фарбування фасадів, загальний стиль забудови тощо;

– ґрунтуючись на відкритості, необхідно забезпечувати туристам можливість знайомства з культурними цінностями.

– необхідно проводити на базі освітніх закладів курси та семінари з ознайомлення з культурою, особливостями та традиціями країн-партнерів у галузі туризму.

Ці основи взаємодії культур можуть бути застосовні як у сферах, де стоїть проблема формування «культури взаємодії», так і для формування перспектив розвитку туризму як соціокультурного явища.

2.3 Перспективи розвитку туризму як соціокультурного явища

У багатьох країнах туризм є не лише сектором економіки, що забезпечує високі прибутки та валютні надходження, а й дозволяє вирішувати проблему зайнятості, виховання, розвитку територій, збереження надбань культури тощо. На міжнародному рівні туризм є альтернативою конфронтації культури народів світу. Він розвиває міждержавні, міжгрупові та міжособистісні відносини та контакти, сприяє поширенню туризму як соціокультурного явища.

Туризм, як феномен культури, знайшов своє відображення і в документі під назвою «Глобальний кодекс етики туризму» [10]. Кодекс визнає туризм його двигуном та фактором сталого розвитку. У Кодексі туризм визначається як «привілейований засіб індивідуального та колективного вдосконалення, ...як унікальний фактор самоосвіти, терпимості та пізнання законних відмінностей між народами та культурами та їх різноманітністю», у зв'язку з чим туризм у своєму розвитку має базуватися на «розумінні та поширенні етичних цінностей у дусі терпимості та поваги до різноманітності релігійних, філософських і моральних переконань...» [10]. У кодексі особлива увага акцентується на тому, що «туризм є незамінним фактором самоосвіти, навчання та виховання, у тому числі виховання терпимості до відмінностей між людьми та культурами...» [10].

Характерним для сучасного туризму є той факт, що будучи соціокультурним інститутом він можливий лише завдяки унікальності локальних територій і культур. З одного боку, туризм розвивається завдяки факту глобальності у світі, що відбувся. Це дозволяє здійснювати переміщення людей з одного місця до іншого.

З іншого боку, туристичний продукт може викликати туристичний інтерес лише завдяки своїй особливості та неповторності. Таким чином, туризм може сприяти мирному співіснуванню народів світу, діалогу різних типів культур та перешкоджає їх уніфікації.

У зв'язку з цим, розглядаючи туризм як соціокультурне явище, зазначимо, що туристична галузь має низку напрямів перспективного розвитку [20]. До них можна віднести, передусім, нормативно-правову галузь, що включає вдосконалення законодавчої бази як основу суттєвого впливу на регламентацію та динаміку зростання галузі. При розробці законодавства в галузі туризму необхідно враховувати і захист туристів, і захист країни і просування туризму [21].

Слід зазначити, що Всесвітня туристична організація завжди звертає особливу увагу на рекомендації ЮНЕСКО щодо охорони культурної

спадщини як перспективного розвитку туризму. Культурна спадщина в сукупності є не лише музеями, архітектурними, ландшафтними та іншими пам'ятниками, але також і тим культурним досвідом народу, який допомагає туристам зрозуміти ментальність і поведінку людей країни, яку вони відвідують [34]. Сюди можна віднести різні церемонії, традиційні ритуали, ті чи інші свята та звичаї, знайомство з якими дає важливий культурний досвід (рис.2.3).

Рис.2.3 – Культурна спадщина

Подібні заходи не можуть бути широко представлені на ринку туристських послуг, але вони роблять важливий внесок у сталий розвиток міжкультурного діалогу. Це пояснюється тим, що культурна спадщина будь-якого народу є виразом індивідуальності його історії, цивілізації та культури.

Розвиватись туризм може через контролінг, пов'язаний з матеріально-технічною базою та необхідними обсягами капіталовкладень. При цьому проблеми менеджменту як макрорівня (країни, регіони), так і мікрорівня (незалежні готелі та турфіри), в зв'язку з глобалізацією та масовістю туризму, вимагають постійного вдосконалення[28].

Необхідно відзначити й основні стратегічні напрями політики Європейського Союзу у сфері туризму як у цілому, так і у сфері культурного туризму зокрема[30, 31]. До них можна віднести стимулювання

конкурентоспроможності, підвищення якості послуг та сталий розвиток туризму. Наслідком цих дій є економічне зростання та зайнятість населення в регіоні тощо. При цьому було вирішено приділити особливу увагу найважливішим питанням [13]:

- подальшому розвитку системи громадського транспорту та загалом проблемі високого транспортного навантаження;
- екологічного туризму через надмірну урбанізацію регіону;
- корекції негативного іміджу трудової діяльності в туризмі;
- нерівномірності туристських потоків, що схильні до значних сезонних коливань;
- сприйняттю Європи як дорогого туристичного об'єкта;
- конкуренції ефективно працюючим компаніям на світовому ринку турпослуг;
- швидким темпам підвищення якості конкуруючих туристичних напрямків;
- надмірної концентрації туроператорів на малій кількості ринків та й ін. [13].

Наведене дозволяє зробити висновок про те, що культура і туризм роблять все більш вагомий внесок у розвиток туристичної галузі. При цьому враховується загальне економічне та соціальне становище окремих країн. Посилення взаємозв'язку і взаємовплив культури на туризм створюють додаткові стимули в розвиток кожної з галузей. Зокрема, забезпечують зростання їх загального позитивного екологічного, природного ефекту як культурного туризму (рис.2.4).

Узагальнюючи вищесказане можна назвати, що функції туризму різноманітні та мають універсальний характер [32–34]. Туризм, як соціокультурне явище, істотно впливає практично на всі сфери людської діяльності. Від розвитку туризму певною мірою залежить розвиток економіки, політики, культури тощо. У зв'язку з цим, пізнання себе через пізнання інших є однією з найважливіших функцій туризму.

Рис.2.4 – Природний вплив на туризм

Висновки до Розділу 2

Розгляд перспектив розвитку туризму як соціокультурного явища дозволяє зробити наступний висновок. Туризм, як один із сучасних соціокультурних інститутів, здатний набувати універсальний характер. Саме виникнення туризму та його стрімкий розвиток став можливим завдяки різноманіттю територій та культур у світі. Зокрема, переміщення людей з одного місця до іншого викликано потребою людей у пізнанні невідомого, у різноманітності проведення дозвілля та знайомству з іншою культурою.

Крім того, з'явилася необхідність відновлення фізичних та духовних сил за допомогою кліматичних та природних засобів релаксації, необхідність у науковому, творчому та культурному пошуку тощо. Тобто в сучасному світі туризм став універсальним соціально-культурним інститутом.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено туризм, як феномен культури соціокультурного явища в умовах суспільних трансформацій. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд пропозицій теоретичного та практичного змісту, що спрямовані на досягнення поставленої мети. Отримані результати дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки.

Туризм, як культурний діалог сучасного світу, став важливим фактором розвитку особистості, взаєморозуміння між людьми та цілими народами. Невипадково ХХІ століття проголошено ООН століттям туризму.

До одного із загальнонаціональних завдань на сучасному етапі належить підвищення статусу України у світі. При цьому вітчизняною конкурентною перевагою є туристичне культурне надбання України, до якого можна віднести унікальні об'єкти історичної, культурної, природної спадщини, а також суттєвий рекреаційний потенціал. Їхнє ефективне використання може призвести до того, що сфера туризму сприятиме духовному, соціальному та економічному підйому як регіонів, так і держави в цілому.

Україна має досить високий потенціал для створення сучасної індустрії туризму, що відповідає всім міжнародним вимогам та чималими можливостями для її успішного розвитку. Держава зобов'язана реалізувати поставлені цілі та завдання не лише за допомогою правового і нормативного забезпечення туризму, але й розвитком відповідних органів державної влади та уповноважених здійснювати державне управління туризмом.

З'ясовано, що глобалізація у сфері туризму проявляється у посиленні регіональних інтеграційних процесів. Кожен конкретний туристичний регіон має власну специфіку. Управління туристичною галуззю в країні має характерні особливості через багатогранність функцій культури. При цьому до основних функцій культури в туризмі слід віднести: адаптивну, інтегративну, трансляційну, комунікативну, аксіологічну та соціо-гуманітарну функції.

Будучи складовою внутрішньої та зовнішньої політики держави, соціокультурна політика туризму спрямована на створення умов реалізації соціальних і гуманітарних функцій держави стосовно громадян України. Завдяки інтеграційним процесам, основні принципи планування, маркетингу, інформаційного забезпечення, управління операційно-технологічними процесами, фінансування та структурної організації індустрії туризму повсюдно набувають все більшого розвитку.

Визначено, що до основних цілей державної політики можна віднести забезпечення конституційних прав громадян на відпочинок, дозвілля, свободу пересування, охорону здоров'я та інших прав при здійсненні подорожей, що можливе лише при створенні високорозвиненої індустрії туризму, яка, в свою чергу, забезпечує високий рівень життя громадян нашої держави.

Серед напрямів державної політики у сфері туризму слід виділити наступні: культурно-ідеологічна та освітня, економічна, організаційна, соціальна, соціокультурна та екологічна. При цьому однією з найважливіших завдань державної політики у сфері туризму є завдання використання туризму як інструменту формування єдиного культурного простору України та як фактора, що впливає на світовий культурний простір.

Встановлено, що за допомогою туризму здійснюється діалог культур як в Україні, так і в сучасному світі. Аналізуючи різноманітність культур у сучасному світі було визначено головне завдання – надання рівних можливостей доступу до культурних цінностей мешканцям держави, незалежно від їхнього місця проживання та соціальної належності.

Крім того, в умовах соціокультурних трансформацій визначено вклад культури та туризму в соціальний розвиток України. Зокрема, розвиток культурного туризму дає можливість державі досягати потрійний вигравш: економічне зростання, збереження стану природного довкілля, збереження культурної спадщини тощо.

Таким чином, основною метою туризму в умовах соціокультурних трансформацій є інтеграція соціальних та культурних цінностей у розвиток взаємодії організацій культури та туризму сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_turizm
2. Стратегія розвитку туризму і курортів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2008 р. № 1088-р. URL: <http://www.kmu.org.ua>.
3. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження КМУ від 16.03. 2017 № 168-р.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>
4. Про затвердження плану заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2021 р. № 84-р.
5. Про затвердження Державної цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2010 № 357 [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/357-2010-п> – Назва з екрана.
6. Про затвердження Державної цільової програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України на 2008 – 2015 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 974 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974-2008-п> .
Назва з екрана.
7. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011-2022 роках : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.2011 № 707 [Електронний ресурс].
Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/707-2011-п/conv>.
8. Про затвердження Програми розбудови туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та

основних транспортних магістралей у 2004-2010 роках : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2004 № 612 [Електронний ресурс].

Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/612-2004/conv>. – Назва з екрана.

9. Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин : Указ Президента України від 18.09.1996 № 841/96 [Електронний ресурс].

10. Глобальний етичний кодекс туризму / Всесвітня туристична організація. URL: https://tourlib.net/metod_tourism/mashkova_dod2.htm.

11. Кондорсе Ж.М.А. Ескіз історичної картини прогресу людського розуму, 1936. 266 с.

12. Кессіді Ф.Х. Глобалізація та культурна ідентичність. *Питання філософії*, 2003. №1. С. 79.

13. Клейн Р. Напрями державної політики Європейського Союзу в галузі культурного туризму. *Фінансовий експерт*. 2004. № 4 (13). С. 114

14. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф., Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. К. : Знання, 2011. 334 с.

15. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: Навч. посібник. Чернівці: Книги ХХІ, 2003. 300 с.

16. Левашова, А.В. Глобалізація світу: міф чи реальність? *Соціологія та політологія*, 2001. №1. С. 19–20.

17. Мартінееллі, А. Ринки, уряди та глобальне управління (доповідь XV конгресу. Частина 1). *Соціологічні дослідження*, 2002. №12 (224). С. 3.

18. Манільська декларація зі світового туризму (Філіппіни, 1980). // *Правове регулювання у туризмі: нормативні правові акти*. - М: 2004.

19. Подолаючи бар'єри: діалог цивілізацій. *Безпека Євразії*, 2002. С. 13.

20. Перспективи розвитку туризму [Електронний ресурс]

Режим доступу: http://geci-new.geci.cn.ua/txt/konf/9_turizm.pdf

21. Степанов В. Ю. Туризм в умовах суспільних трансформацій [моногр.] / В. Ю. Степанов. — Харків : ТОВ «Естет Прінт», 2023. — 168 с.

22. Е. Б. Тайлор. Первісна культура, 1989. 576 с.
23. Флієр А.Я. Функції культури. Культурологія ХХ ст. Енциклопедія Т. 2, 1998. С. 321.
24. Хантінгтон, З. Зіткнення цивілізацій? Поліс. 1994. №1. С. 34.
25. Шпенглер О. Захід сонця Європи, 606 с.
26. International Tourism Overview, WTO, Madrid, 1996.
27. Kissinger И. How to Achieve The New World Order // Time. Mar. 14, 1994. P.3
28. Managing tourism in historic cities. Krakow: International Cultural Center, 1992.
29. Regional Breakdown of World Travel and Tourism Statistics, WTO, Madrid, 1985.
30. Richards G. Cultural tourism in Europe. - Wallingford: CAB International, 1996. p.217.
31. Pearce D. Tourist development. - New York: Longman Scientific and technical, 1995. p.221.
32. Tourism 2020 Vision. Available at:
<http://www.unwto.org/facts/eng/vision.html>
33. Tourism 2020 Vision. Available at:
<http://www.unwto.org/facts/eng/vision.html>
34. UNWTO Tourism Highlights.2016 Edition. [online]. Available at:
<http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284418145>

ПЕРЕЛІК СТАЛИХ ВИСЛОВІВ

Глобалізація
Декларація
Державна політика
Закону України "Про туризм"
Індустрія туризму
Інститут
Культура
Концепція
Модель
Процес
Соціокультурне явище
Соціокультурна сферу
Сучасний світ
Сфера туризму
Трансформація
Туризм
Феномен
Фукція